

nowaki bardzo rzadko. Na głęb. 120 - 140 cm znaleziono 2 kamienie żarnowe, częściowo zniszczone, a w południowej części jamy duże osobowe naczynie baniaste z lejkową szyjką, wysokości 50 cm i szerokości brzośca 46 cm.

Najczęściej spotykanymi formami naczyń w obrębie osady są; szarki półkuliaste z płaskim dnem o powierzchni ciemno-szarej, zdobione poziomymi, skośnymi i spiralnymi liniami rytymi w różnych kompozycjach. Oprócz tego znaleziono naczynia o kształcie gruszkowatym, baniastym oraz misy z brzegiem wgiętym do środka.

Jak wynika z dotychczasowej obserwacji powyższe stanowisko ma oibrymią wartość poznawczą dla południowo-wschodniej Polski okresu młodszej epoki kamiennej i wskazuje na istnienie pośrednich lub bezpośrednich kontaktów z południem.

Jerzy Wielowiejski

S p r a w o z d a n i e

o badaniach ratowniczych obiektów kultury przeworskiej w pow. przeworskim i radymniańskim w roku 1961.

1. Maćkówka pow. Przeworsk.

Kontynuowano badania na terenie osady w czasie 5 - 10, 15, 21 - 24.VI i 5.VII - 28.VIII.1961 r. W ozerwou miały one charakter derywicznych prac ratowniczych, natomiast w lipcu i sierpniu zorganizowano ekspedycję pod kierunkiem podpisanego, w skład której weszli również; dr J.Kolendo, mgr B.Rutkowski i mgr H.Wielowiejska oraz rysownicy; R.Heinrich i Z.Kapera. Ogółem przebadano obszar o powierzchni 445 m² i kubaturze 440 m³.

Najważniejsze wyniki uzyskano w centralnej partii osady. Odkryto tam w bliskiej od siebie odległości trzy obiekty, które można interpretować jako prażnice rudy żelaznej. Dwie mniejsze /nr 10 i 12/ w przybliżeniu kształtu okrągłego /średn.60 cm./

i owalnego /120 x 80 cm./ wystąpiły na głębokości 100 i 75 cm. Obydwie znajdowały się w zagłębieniach typu ziemiankowego.

Płaskie paleniska składały się z wypalanej warstwy gliny, grubości kilku cm. Powierzchnia była pokryta biało-szarym nalotem.

Na paleniskach i obok nich znaleziono kilkadziesiąt grud czerwono-brunatnej rudy i żużli oraz węgiel drzewny, polepę i nieliczne fragmenty ceramiki. Więcej ceramiki przeważnie lepionej lecz także siwej robionej na kole, kości zwierzęce oraz po jednym przęśliku znaleziono w obu ziemiankach.

Większą i lepiej od tamtych zachowaną prążnicą okazał się obiekt nr. 40. Ukazała się ona już na głębokości 40 cm, jako duże /280 x 240 cm/ skupienie kawałów rudy przemieszanej z różnego rodzaju kamieniami /głównie wapień, piaskowiec, i mniej liczny granit/. Największe głązy znajdowały się po bokach. Pomiędzy rudą a kamieniami występowały grudki polepy i węgla drzewnego. Znalezione też szereg fragmentów ceramicznych, w tym skupisko skorup z dużego, grubościennego naczynia z III - IV wieku oraz kilka kości. Od strony zachodniej podchodziła pod głązy duża zwęglona belka szerokości około 20 cm, prawdopodobnie dębowa. Brzeg właściwego paleniska ukazał się na głębokości 69 cm. Jego powierzchnia była wyłożona twardą warstwą, prawdopodobnie szarego żupku grubości około 1,5 cm. Żupek ten leżał na warstwie czerwonej polepy grubości 6 - 7 cm w centrum i 1 - 2 cm po bokach. Powstała ona prawdopodobnie z wypalonego calca lessowego, który zaczyna się na głębokości 77 cm. Obok paleniska, którego połowę wraz z zawartością zostawiono in situ dla dokładniejszego zbadania przez metalurgów, znaleziono przęślik i fragment narzędzia krzemienno-

Inne palenisko do prażenia rudy o wymiarach 150 x 100 cm zostało odkryte w południowo-wschodniej, niższej części osady. Posiadało ono 2 poziomy świadczące o dwukrotnym użytkowaniu. Górne palenisko tworzyła warstwa silnie wypalanej polepy- grubości 4-5,5cm, którą pokrywała cienka warstewka szarobiałego nalotu. Niżej znajdo-

wała się warstwa gruboziarnistego piasku i żwirku grubości od 0,5 do 2 cm. Pod nią zalegał wcześniejszy poziom paleniska o podobnej strukturze z tym jednak, że pod polemą znajdowało się 114 płasko ułożonych fragmentów ceramiki w tym również siwej i z ornamentem falistym. Od strony południowo-wschodniej palenisko posiadało podłużny rynienkowaty wylot. Na palenisku i wokół niego znaleziono szereg grud rudy i żuźla, przy czym w niektórych kawałkach tego ostatniego widoczna były bryłki metalicznego żelaza. W przylegających do pieców dwóch zagłębieniach znajdowało się dużo węgla drzewnego, popiołu, polepy, fragmentów ceramiki i kości.

Obok tych obiektów produkcyjnych w centralnej partii osady uchwycono pozostałości kilku ziemianek, które na podstawie licznych fragmentów ceramiki można zaliczyć do późnego okresu rzymskiego. Natomiast w ziemiance nr. 41 o wymiarach 6 x 2,6 m głębokości na 1,6 m znaleziono ceramikę średniowieczną robioną na kole w tym dna naczyń ze znakami garncarskimi. Wystąpiły tam również liczne kości zwierzęce, dwa przęśliki gliniane, kawałki rudy i żuźla, dwie nieregularne bryłki żelaza i osełka kamienna.

Do obiektów o nieustalonym charakterze należą dwie głębokie okrągłe jamy nr. 32 i 34. Pierwsza z nich głęboka na 232 cm rozszerzyła się u dołu osiągając średnicę 164 cm. Dno tworzył dookoła ^{ziemi} pas szerokości od 23 do 60 cm czarnej z licznymi węgielkami, polepą, kośćmi /wśród nich ~~gdziko~~/ i bardzo drobnymi ułamkami ceramiki otaczając trzon uformowany z czystego lessu. Na dnie znajdowało się kilka fragmentów przedmiotu żelaznego. Jama 34 cylindryczna o średnicy ok. 120 cm i głębokości 239 cm posiadała na dnie palenisko z dużych kamieni, pod którymi wystąpiła duża ilość węgla drzewnego. W palenisku tym było kilka fragmentów dużego naczynia ceramiki siwej i kilka kości.

Obok jamy 34 odkryto część ziemianki nr. 13 głębokości 152 cm, której część została zniszczona przy wybieraniu piasku. W jej wypełnisku znaleziono dużą ilość ceramiki, w tym siwej robionej

na kole m.in. część przyłowyki z wypukłą partią środkową, dużo kości zwierzęcych, róg jeleni i przęślik gliniany. Na głęb. 99 cm ukazał się trójpłytowy grzebiś kościany, niezwykle dobrze zachowany. Na dnie znaleziono gwóźdź brązowy.

W znajdującej się na północny zachód od tych obiektów jamie 33 znaleziono paciorek szklany, ośkę kamienną, dużo fragmentów ceramiki lepionej, grudy polepy i węgiel drzewny.

W przeciwieństwie do opisaną partii osady, której produkcyjny charakter wyraźnie rzuca się w oczy, w zbadanej partii jej zachodniego krańca dominują ziemianki mieszkalno z dużymi, okrągłymi paleniskami. Największe z nich o średnicy ok. 270 cm znajdowało się w jamie 30. Znaleziono tam przęślik o zaokrąglonych brzegach, szereg fragmentów ceramiki, przeważnie lepionej ręcznie, dużą ilość kości /w tym jedną obrobioną/, węgla drzewnego i polepy. Kilka kawałków tej ostatniej posiada ślady okrągłych otworów charakterystycznych dla rusztu pieców garncarskich. Polepę z podobnymi odciskami znaleziono również w r. 1960 na sąsiednim wykopie VIII. Obok zbadano tkwiącą w ścianie plaśnicy jamę 28, której wschodnia część uległa zniszczeniu przy wybieraniu piasku. Była to prawdopodobnie półziemianka o wymiarach 6 x 3,5 m, głęboka od 110 do 132 cm.

Obok śladów paleniska znaleziono kółeczko średnicy 16 mm z czworo-ramennego drutu srebrnego, szereg fragmentów ceramiki lepionej ręcznie i robionej na kole, czaszkę, kości i róg zwierzęcy.

Dwa zagadkowe obiekty odkryto w północno-wschodniej części osady. Zbadano tam palenisko nr. 24, na które natrafiono w roku ubiegłym. Miało ono kształt trapezu o bokach długości 130 x 115 - 130 - 105 cm, zbudowanych z gliny, której grudki zalegały na szerokość 6 - 9 cm. Zachowana wysokość sięgała 23 cm. Wnętrze poniżej 15 cm od wierzchu ścianek było wyłożone przepalonymi kamieniami, pod którymi zalegała warstwa węgla drzewnego. Dno paleniska skończyło się na głębokości 81 cm. Nie znaleziono żadnych zabytków pozwalających na datowanie lub ustalenie funkcji tego obiektu.

Niżej, na głębokości 120 cm nieco na wschód od opisanego par-
laniska uchwyciono zachodni kraniec jany 5 b, której część wscho-
dnia została wyeksplorowana w r. 1960. Podobnie jak tamta, rów-
nież część zachodnia rozszerzała się stale ku dółowi i skończyła
na głębokości 240 cm. Nie uzyskano materiału zabytkowego.

Wyniki dwuletnich badań, łącznie z dokonaną przez dr W. Giż-
bert analizą paleobotaniczną polepy z r. 1960, pozwalają sformułować
wstępne wnioski na temat datowania i charakteru odkrytej osady.

Występujące w kilku miejscach odłupki krzemienne, fragment-
narzędzia z obsydianu oraz siekierka kamienna, którą znalezione
tu przed kilku laty pozwalają sądzić, że miejsce to było zamiesz-
kane już w epoce kamiennej. Ślady dalszego osadnictwa posiadamy
dopiero z okresu rzymskiego, a zwłaszcza drugiej jego połowy,
na którą należy datować większość odkrytych obiektów. Kontynuacji
względ. średniowiecza nie udało się dotąd uchwycić. Pojedyncze zie-
mianki na dwóch plaśnicach oddalone od siebie około 200 m, można
datować w przybliżeniu na podstawie ceramiki dopiero na XIV - XV w.

Charakter obiektów odkrytych w osadzie późnorzymskiej wskazu-
je, że jej mieszkańcy musieli prowadzić ożywioną działalność pro-
dukcyjną, co najmniej w pięciu dziedzinach; rolnictwa, hodowli, garn-
carstwa i tkactwa, metalurgii.

Jeżeli dla rozmiarów produkcji roślinnej można uznać za miaroc-
dajne zbadane dotąd odciski ziaren, to najwięcej uprawiano owsa
a mniej pszenicy, żyta, prosa, jęczmienia i grochu. Tak wyraźnej
przewagi owsa /więcej odcisków niż wszystkich innych zbóż/ nie
stwierdzono dotąd na żadnym stanowisku kultury przeworskiej.

Ogromna ilość kości zwierzęcych pozwala sądzić o dużej roli
produkcji i konsumpcji zwierzęcej. Uprawdnie materiał osteologiczny
nie został jeszcze fachowo zbadany, ale nawet pobieżne oglę-
dliny pozwoliły stwierdzić, że większość kości należy do zwie-
rząt hodowlanych /głównie bydło w gacie, świnie i konie/.

Kości i regi zwierząt dzikich występują znacznie rzadziej.

O metalurgii czarnej, a konkretnie wzbogacaniu rudy żelaza za pomocą prażenia świadczy 5 odkrytych prawnie w formie specjalnie zbudowanych palenisk. Są to pierwsze tego rodzaju obiekty odkryte w osadzie kultury przeworskiej. Należy przypuszczać, że w pobliżu znajdowały się również piece do wytapiania rudy.

Lokalne garncarstwo jest poświadczane dużą ilością ceramiki lepionej ręcznie. Szerok fragmentów polepy ze śladami otworów charakterystycznych dla rusztów późnorzymskich pieców garncarskich w rejonie Iwoni. pozwala przypuszczać, że na terenie osady znajdowały się również podobne piece. Wśród fragmentów naczyń siwych, przeważnie gładkich robionych na kole, obok cech wspólnych z zachodniemałopolską grupą ceramiki siwej, występują również formy odmienne. Pozwala to sądzić o istnieniu miejscowych warsztatów posługujących się kołem garncarskim.

Z innych zajęć mieszkańców, a raczej mieszkańek osady można wymienić tkactwo, którego dowodem jest osiem przęślików.

Chociaż średniowieczne osadnictwo na terenie Maćkówki dzieli od rzymskiego przestrzeń czasowa kilku wieków, to jednak nieliczne dotąd zabytki będące dziełem późniejszych mieszkańców wskazują, że trudnili się oni tymi samymi zajęciami, co ich poprzednicy. Śliski ziaren na polepie ziemianek świadczą o uprawie owsa i pszenicy, a kości o hodowli zwierząt domowych. Obecność kryk rudy, żużla i żelaza w ziemiance nr. 41 pozwala się domyślać dalszej obróbki tego metalu. Toczona ceramika ze specjalnymi znakami na dnach naczyń jest typowym produktem cechowego rzemiosła garncarskiego. Nie wiadomo tylko, czy była ona robiona na miejscu, czy też nabywana w pobliskim Przeworsku. Kobiety zajmowały się sporządzaniem odzieży o czym świadczą dwa przęśliki.

2. Przeworsk - Burdasz.

W dniach od 10 do 12.VIII.1961 r. przeprowadzono badania zwi-

ławce na parcelach J. Stanko i M. Puszka, gdzie przed wojną stwierdzono cmentarzysko ciałopalne kultury przeworskiej. Ponieważ w czasie ostatniej wojny cmentarzysko to było niszczone przez okupacyjną władzę niemiecką na skutek intensywnej eksploatacji piasku, podjęte badania miały na celu stwierdzenie, czy pozostała jeszcze wschodnia część tego obiektu. Zakłony tam rów sondażowy długości 60 m o szerokości 1 m nie wykazał poza nielicznymi drobnymi fragmentami ceramiki i polepy, żadnych obiektów archeologicznych. Przebadano powierzchnię 67 m^2 o kubaturze 33 m^3 .

Właściciel sąsiedniej parceli Stęchko znalazł przy budowie stodoły szereg fragmentów ceramiki szarej nietypowej dla kultury przeworskiej. Szczególnie interesujące są szerokie ucha profilowane od amfor lub dzbanów, które mogły należeć do naczyń produkcji prowincjonalno-rzymskiej z III - IIII w. lub wzorowanych na nich wytworów lokalnych.

3. Radymno.

W czasie od 29.VIII do 2.IX kontynuowano badania na osadzie późnorzymskiej, której niszczenie przez cegielnię, dzięki zabezpieczającym wykopaliiskom z roku ubiegłego, nie spowodowało większych szkód.

Zbadano południową część jamy 12, gdyż północna została zniszczona przy wybieraniu gliny. Znaleziono fragmenty ceramiki, kości, polepy i dwa fragmenty przedmiotu żelaznego /nóż ?/. Na dnie jamy głębokości 180 cm wystąpił przykrawędny duży ułamek naczynia ceramiki siwej z wygładzonym ornamentem siatkowym. Wyeksplorowano również południową część jamy 13, tkwiącą w szkarpie cegielni. Znaleziono duży róg jeleni, kilka kości, polepę i węgielki. Jama skończyła się na głębokości 145 cm. Na arze 9 na głębokości 50 cm znaleziono monetę 16 mm silnie spatinowaną, której jeszcze nie odczytano. Ogółem przebadano obszar o powierzchni $62,5 \text{ m}^2$ i kubaturze $49,5 \text{ m}^3$.